

מזיכרונותיה של מאשה גרינבאום על אקציה בגטו קובנה

יריית אקדח הפרה את השקט בשער גטו קובנה בשחר יום שישי, 26 בספטמבר 1941. מפקד משמר הגטו, הקצין קרולובסקי, הכריז שם כי יהודי ניסה להתנקש בחייו. היתה זו פרובוקציה שביים קרולובסקי, ולכן נקרא אותו יום שישי, "יום הפרובוקציה". שוטרים ליטאים וגרמנים הקיפו כמה רחובות בגטו, הוציאו מהם יותר מ-1,800 גברים, נשים וטף, במכות ובצעקות הצעידו אותם ברחובות הגטו לכיוון הפורט התשיעי – גיא ההריגה לעשרות אלפי יהודים. בעיניים דומעות ובתחושת אין-אונים ראו דיירי הבתים את בני משפחותיהם וחבריהם מגורשים בפתאומיות למקום לא ידוע.

סבתא עטל טרטק היתה בין המגורשים. שלובת זרוע הלכה עם הדודה פניה, תומכת בדודנים הקטנים ובחבריהם. בהרימה עיניה אל חלון דירתם, נפגשו עיניה עם עיני בני משפחתה, מבלי שתדע כי זו להם פגישתם האחרונה.

באותו ליל שבת בירכו אלפי נשים בידיים רועדות על הנרות. חלק מהגברים ששהו אז בגטו קיבלו את שבת המלכה בתפילת "לכו נרננה לה", נריע לצור ישענו"... בלב כבד ובהרגשת כאב, דאגה ופחד למגורשים התפללו. השולחנות היו מכוסים במפות, ולחמי השיפון השחורים המתינו לקידוש.

כאשר חזרו כל פלוגות העבודה מעבודתם בעיר ובשדה התעופה, התברר לחלק מאנשיהן אסונם הגדול. הם החלו להתרוצץ אחוזי אימה, להתלונן ולהתחנן לפני הסרן טורנבאום, האחראי על-יד השער, שיחזיר להם את משפחותיהם שגורשו מן הגטו. אף שידע היטב לאן הובלו אנשי אקציה זו, ביקש מהם הסרן בציניות שיגישו לו את בקשותיהם בכתב...

במשך כל אותו לילה נערכו אפוא בקשות ארוכות, ובהן הוכיחו הנותרים שהם פועלים כשרים וטובים וממלאים בחריצות את חובתם. הם הזכירו כי כל הזמן הובטח להם שבזכות זאת ישאירו אותם בגטו, ועמם בני משפחותיהם. כך הסתובבו האומללים בין ייאוש לתקווה ברחובות הגטו, ושולחן ליל שבת שלהם התייתם.

ראש המשפחה, ר' שלום רלסקי, ניסה להחזיר את בני משפחתו וחבריו, 24 במספר, או לפחות חלק מהם. אם יחזיר לפחות את הסבתא עטל, הרהר, יידע שלא ישב בחיבוק ידיים. לכן פנה לבקש עזרה מידידה הד"ר גרטל, רופאת שיניים שהכיר לפני שנים רבות בברלין.

ד"ר גרטל הגיעה לקובנה כפליטה בודדה בשנת 1938, אחרי "ליל הבדולח", ונאלצה להישאר שם, שכן גם לאחר שנתיים של התרוצצות בין השגרירויות בקובנה לא קיבלה ויזה לשום מקום. כל אותן השנים עזרה לה משפחת רלסקי. בגטו אישרו לה הגרמנים לפתוח מרפאת שיניים קטנה, אך היא יועדה רק למיוחסים – רובם גרמנים בכירים. ר' שלום סיפר לה על המגורשים ממשפחתו וביקש את עזרתה בהחזרתם לגטו, והד"ר גרטל אכן הבטיחה

לעשות כמיטב יכולתה. היא סמכה על עזרתם של כמה גרמנים, שביקרו רבות במרפאה והתיידדו אתה. אבל אחרי יומיים, כשחזר ר' שלום, מצא אותה חבולה, "פנס" כחול-אדום סביב עינה השמאלית. בצער סיפרה לו שלא הצליחה במאמצייה: אף אחד מהם לא רצה לשמוע את הסיפור עד הסוף. אפילו הקצין קורט, שהכירה עוד מימי הלימודים באוניברסיטה, סטר לה וצעק עליה בגסות: "שתקי, אשה טפשה! ואף פעם אל תשאלי על אנשי אקציה זו או אחרת, כי גם את עלולה לגמור שם". והיא הוסיפה: "הוא לא הזכיר שם של מקום. לפי דעתי, שלחו אותם למקום נורא, שבו תנאים גרועים יותר מאשר בגטו שלנו".

הרצח הנורא שבוצע בפורט התשיעי נודע בשבת 27 בספטמבר. נער, שהיה בקבוצת המגורשים לפורט, חזר לגטו וסיפר לראש האלטסטנרט, הד"ר אלקס, את הפרטים הנוראים. עוד באותו ערב הוכנסו כל הקרבנות לבורות מוכנים, אחרי שהוכרחו להתפשט, ומיד ירו בהם והרגום. למזלו לא נפגע, אבל בכוונה נפל על האדמה כמת, ועליו גוויות רבות. ביניהם היו כאלה שרק נפצעו, והם גססו לידו בבור. אמו היתה על-ידו בחיים אחרי הירי, והוא ראה אותה גוססת ומתה לאטה. כאשר החשיך, טיפס ויצא מן הבור. השוטרים הליטאים עסקו אותה עת בחיפושם בערמת הבגדים והנעליים של ההרוגים, וכך הצליח להימלט מהם. כל הלילה תעה בדרכים, עד שהגיע לגדר התיל של הגטו, זחל תחתיה ונכנס לגטו. מזועזעים מדברי הנער החליטו אנשי האלטסטנרט שלא לפרסמם: למען לא ייכנסו היהודים לפניקה ולמען לא יידעו הגרמני כי נותר שריד מן הטבח ההוא.

מקור: מאשה גרינבאום, תקווה על פי התהום, יד ושם, ירושלים, 1999, עמ' 45-47.